

TRİNİDAD ve TOBAGO

BİBLİYOGRAFYA :

L. A. A. De Verteuil, *Trinidad: Its Geography, Natural Resources, Administration, Present Condition and Prospects*, London-New York 1884; J. H. Stark, *Stark's Guide-Book and History of Trinidad*, London 1897; E. Williams, *History of the People of Trinidad and Tobago*, New York 1964; Yogendra Kumar Malik, *The Democratic Labour Party of Trinidad: An Attempt at the Formation of a Mass Party in a Multi-Ethnic Society* (doktora tezi, 1966), University of Florida; H. I. Woodcock, *A History of Tobago*, London 1971; J. Millette, *Society and Politics in Colonial Trinidad*, London 1985; A. J. Payne, "Trinidad and Tobago History", *South America Central America and the Caribbean 1988*, London 1987, s. 623-624; M. Abdullah al-Ahari, "The Caribbean and Latin America", *Islam outside the Arab World* (ed. D. Westerlund – I. Svanberg), Richmond 1999, s. 447-452; A. Meredith John, *The Plantation Slaves of Trinidad 1783-1816*, Cambridge 2002; M. Arnet, "The Trinidad Muslim League", *MW*, XLVIII/1 (1958), s. 52-62; Omar Hasan Kasule, "Muslims in Trinidad and Tobago", *JIMMA*, VII/1 (1986), s. 195-213; C. G. Mackenzie, "Muslim Primary Schools in Trinidad and Tobago", *IQ*, XXXIII/1 (1989), s. 5-16; R. Fernandes, "Islam and Inter-Religious Encounter in Trinidad", *The Bulletin*, XV/1-2, Hyderabad 1996, s. 41-51; Halima Kassim, "Muslims and Missionaries of Trinidad", *ISIM Newsletter*, sy. 2, Leiden 1999, s. 27; L. Luxner, "Trinidad and Tobago", *The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World* (ed. J. L. Esposito), New York 1995, IV, 234-235; Ferid Kâsımlı, "Trinidâd ve Tûbâgû, Müselmânân", *Dânişnâme-i Cihân-ı İslâm*, Tahran 1382/2003, VII, 273-276.

RIZA KURTULUŞ

TRİPOLİ

(bk. TRABLUSGARP).

TRİPOLİÇE

Yunanistan'da
Mora yarımadasında tarihî bir şehir.

Günümüzde Tripoli (Tripolis) adıyla anılan şehir verimsiz dağlık Arkadya bölgesinin en önemli yerleşim merkezidir. Mora yarımadasının orta kesiminde denizden 660 m. yükseklikte önemli bir geçiş yolu üzerinde yer almaktadır. Bir şehir olarak Osmanlı döneminde ortaya çıkmış ve özellikle XVIII. yüzyılda önemli bir İslâmî merkez haline gelmiştir. XIX. yüzyılda kullanılmaya başlanılan Tripoli (üç şehir) ismi kendisinden pek uzak olmayan antik üç şehre (Mantineia, Pallantion ve Tegea) işaret etmektedir. Bu isim Slavca olup antik dönemle bir ilgisi bulunmamaktadır. Daha önceki devirlerde kullanılan Trobolitsa adı muhtemelen eski Slavca Dabr ile yer belirten "işte"den gelmektedir. 900'lü yıllar-

da Slavca'nın değişime uğramasıyla yer eki "itsa", "itza"ya dönüşmüştür. Böylece Trobolitsa "meşe ağaçlı yer, meşelik" anlamı kazanır. Bu ad 900 yılından önce ortaya çıkmış olmalıdır. Trobolitsa ilk defa 1467'de Stefano Magno tarafından zikredilmiştir. Tripoli'nin günlük konuşma dilinde adı hâlâ Trobolitzta şeklinde geçer.

Tripoliçe yöresi 1460'ta Osmanlı idaresi altına girdi. Arkadya bölgesindeki başlıca şehir, o zamanlarda antik Tegea'nın devamı olup Tripoliçe'nin 12 km. doğusunda yer alan Muchli idi. Muchli çok zor ulaşılabilen bir yerde kurulmuştu. Osmanlı döneminde Tripoliçe büyük bir kasaba olma sürecine girince Muchli zamanla terkedildi. XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Tripoliçe büyük bir hıristiyan köyünden bir Osmanlı kasabasına doğru gelişme gösterdi. 1540'lara ait tahrir defterinde Tripoliçe'de 234 hıristiyan hânesine karşılık sadece yedi müslüman hânesinin bulunduğu belirtilir (BA, TD, nr. 560). II. Selim döneminde (1566-1574) yapılan tahrirde burada giderek artan müslüman cemaatine hizmet veren bir cami, bir okul ve bir hamam kaydedilmiştir. Bu nüfus müslüman olan yerli Yunan ve Arnavut hıristiyanlarla daha da büyüdü (BA, TD, nr. 446, s. 297). Tripoli ve çevresi başlangıçta Argos kadılığına bağlı idi. Daha sonra özellikle XVII. yüzyılda kasabanın ve köylerinin nüfusu arttığından Argos'tan ayrıldı ve müstakil bir kadılık haline geldi. 1078 (1667-68) tarihli Rumeli kadılıklarına ait resmî listede buranın altıncı derece kadılık olduğu belirtilir.

1668 yılının yaz sonunda Evliya Çelebi çok müreffeh, çekici ve güzel bir şehir diye nitelendirdiği kasaba hakkında geniş bilgi verir. Şehir bahçeler ve meyvelikler arasında yer alan taştan yapılmış, kiremitle kaplı binlerce güzel eve sahiptir. İki camisi vardı. Bunlardan Çarşı Camii'nin Mora'da bir benzeri bulunmamaktadır. Kitabesi bu caminin 1067'de (1657) yapıldığını belirtir. Ahmed Ağa tarafından inşa ettirilen diğer cami ise kubbelidir. Bunların dışında altı mahalle mescidi, iki medrese, çocuklar için üç mektep ve iki tekke mevcuttur. Ahmed Ağa Camii'nin avlusundaki Hüseyin Efendi Tekkesi büyük bir yapıdır; burada gelip geçenlere bol miktarda yiyecek dağıtılır. Tekke Halvetiyye tarikatına aittir. Şehirde bir hamam, tüccarlar için bir han ve seyyahlar için bir misafir evi vardır. Evliya Çelebi bu tasvirinin sonunda 420 hıristiyan mahallesi bulunduğunu yazar, ancak bunun mahalle değil hâne olması gerekir. Eğer böyle ise Tripoliçe'nin nüfusunun yarısından fazlasını müslümanların teşkil ettiği düşünülebilir. Kasabanın deniz seviyesinden yüksekte bir yerde kurulması sebebiyle iklimi yaşama-ya elverişlidir, ancak kışları çok soğuk geçer. Bütün nüfus Yunanca (Rumca) konuşur ve halkı çok misafirperverdir. 1679'da Bernard Randolph, yanlışlıkla antik bir şehir olan Megalopolis'le karıştırdığı Trapolizza'yı ziyaret etti. Ona göre burası Mora yarımadasındaki diğer yerler gibi büyük değildir, bununla birlikte bütün Arkadya bölgesinin en önde gelen mekânıdır. Geniş topraklara ve hayvan sürülerine sahip pek çok zengin Türk Tripoliçe'de yaşamaktadır.

1686'da müttefik hıristiyan devletlerle yapılan uzun savaşlar sırasında Venedik ordusu Tripoliçe'yi ve bütün Mora'yı Osmanlılar'dan aldı. Müslümanların bir kısmı kaçtı, çoğu katledilerek ortadan kaldırıldı, evleri yakıldı. 1702 tarihli bir Venedik sayımı Tripoliçe'nin sadece 274 hıristiyan hânesine sahip olduğunu, kadınlar ve çocuklarla birlikte nüfusun 966'ya bulunduğunu belirtir. 1127'de (1715) Osmanlı ordusu Venedikliler'i Mora'dan çıkartınca Tripoliçe yeniden Osmanlı idaresine girdi. 1128 (1716) tarihli yeni tahrir kayıtlarına göre burada hepsi hıristiyan olup ispençe ödeyen 664 yetişkin erkek nüfus mevcuttu. Tahrir heyeti Tripoliçe'de daha önce yaşayan müslüman nüfusun mülklerini, evlerini ve bahçelerini bulmuş, bunların "mâmur ve harap 384 bab" olduğunu kaydetmiştir (TK, TD, nr. 24, vr. 143^b-146^a). Bu rakam, 1686 yılından önce ortadan kaybolan müslüman nüfusun durumu hakkında bir gösterge teşkil eder. 1718'de Mora'nın merkezi kuydaki Nauplia'dan (Anabolu) içerdeki Tripoliçe'ye taşınınca kasaba büyük bir gelişme içine girdi. Mora paşası, idareciler ve askerî birimlerden meydana gelen gruplar fizikî büyümede rol oynadı.

1132'de (1720) Topal Osman Paşa şehir merkezinde büyük bir cami inşa ettirdi. Oğlu Râtib Ahmed Paşa buna bir mektep ekledi. Cerrâhî şeyhi Yahyâ Şerefeddin Moravî şehirde Mora'daki İslâmî restorasyon odak noktası olacak bir Halvetî tekkesi yaptırdı. Topal Osman Paşa Camii'nin 1657 tarihli Çarşı Camii'nin yeniden inşa edilmiş hali ya da tamamıyla yeniden yapılmış bir bina olup olmadığı bilinmemektedir. 1153 (1740) yılı civarında Mora Valisi Elhac Ebûbekir Paşa, Tripoliçe'nin merkezünde bütün Güney Yunanistan'ın en büyük külliyesini yaptırdı. Bu külliye kubbeli bir cami, bir medrese, bir mektep, bir hamam, bir bedesten ve büyük bir han

İçermekteydi. 1793'te Tecellî Mehmed Efendi yeni bir cami inşa ettirdi. 1796'dan önce Yûsuf Âgâh Efendi b. Süleyman Penah Efendi bir kütüphane kurdu ve mektep yaptırdı. Rusya tarafından örgütlenen Mora isyanını izleyen yıllarda 1770'ten 1779 yılına kadar paralı Arnavut askerleri ve yağmacı çetecilerin faaliyetleri şehre zor günler yaşattı. Bu yıllarda pek çok köyde müdafaası kolay olan kule evler yapıldı, Tripoliçe sağlam bir surla çevrildi, bir tabya ve iç kale ile güçlendirildi.

William M. Leake, Tripoliçe'nin 1805'te 1000'i Yunanlılar'a ait toplam 2500 hânese olduğunu belirtir. 1813'te Henry Holland Tripolitza'nın büyük, surla çevrili bir şehir olduğunu, üçte biri veya dörtte biri Türk 15.000 kişilik bir nüfusu bulunduğunu yazar. Aynı yıl Tripoliçe'yi gören Gell ise 20.000 ile 30.000 arası bir nüfustan söz eder. 1828'de daha eski bir bilgiye dayanan Maximilian Thielen kitabında Tripolitza'yı bir duvarla çevrilmiş, altı kapılı, yüksek zeminde bir iç kaleye sahip istihkâmlı bir şehir diye anlatır; dört büyük camiyi, altı Yunan kilisesini ve birkaç vakfı, pek çok hamamı, şehrin ortasında bir pazarı ve geniş caddeleri kaydeder. Thielen ayrıca Tripolitza'da çok hareketli bir ticarî hayatın olduğunu, burada 12.000 civarında nüfusun bulunduğunu tahmin eder. 1822 Ekiminde Yunan isyanı sırasında şehir bölgedeki diğer yerleşim yerlerinden kaçan müslümanlarla doldu. Burası Yunanlı âsilerce ele geçirildi ve müslüman nüfusun tamamı katledildi. Bunların sayısı birçok kaynakta 25.000-30.000 olarak verilir.

Tripoliçe 1825 Haziranında Kavalalı İbrâhim Paşa tarafından savaşız geri alındı. Şehir 1828'de tamamen tahrip edildi. 1830'larda Yunanistan bağımsız bir devlet haline gelince Fransız askerî mühendisleri yeni bir plana göre şehrin tekrar inşa edilmesine yardımcı oldu. Aynı yıllarda şehrin ismi Tripolis şeklinde değiştirildi. Bugün medrese diye isimlendirilen ve Aghios Dimitrios Meydanı'nda bulunan taştan yapılmış sağlam bir köşkle XVIII. yüzyılın sonlarıyla XIX. yüzyılın ilk dönemlerinden kalma mezar taşları dışında Osmanlı Tripoliçesi'nden herhangi bir şey kalmamıştır. Şehirde bazı önemli Osmanlı siyaset adamları ve yazarları yetişmiştir. Bunlar arasında Veziriâzam Moralî Damad Hasan Paşa ile âlim, şair ve siyasetçi Abdurrahman Sâmî Paşa zikredilebilir. Tripoliçe günümüzde 25.000 dolayında nüfusuyla Mora'nın idarî bir merkezi ve yolların düğüm noktasında tarımsal bir pazar yeri konumundadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Libro di Ristretti della famiglie e anime effettive in territori del Regno di Morea, Venice, State Archive, nr. Grimani A1, servi 54; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VIII, 356-358; B. Randolph, *Present State of the Morea, Called Anciently Peloponnesus*, Oxford 1686, tür.yer.; F. C. H. L. Pouqueville, *Voyage en Morée à Constantinople*, Paris 1805, I, 71-73; H. Holland, *Travels in The Ionian Isles, Albania, Thessaly, Macedonia &c during the Years 1812 and 1813*, London 1815, s. 428; M. F. Thielen, *Die Europäische Türkei, Ein Handwörterbuch für Zeitungsleser*, Wien 1828, s. 287-288; W. M. Leake, *Travels in the Morea*, London 1830, I, 87-89; G. Fougères, *Mantinee et l'Arcadie Orientale*, Paris 1898, s. 598-599; U. Wolfart, *Die Reisen des Evliya Çelebi durch die Morea*, München 1966, s. 90-93, 172-173; Nejat Göyünç, "Osmanisch Türkische Bautätigkeit auf Morea", *Actes de II. Congres International des Etudes Sud-Est Européennes*, Athenes 1981, s. 371-375; a.mf., "Mora'da Osmanlı-Türk İnşaat Faaliyeti", *GDAAD*, I (1972), s. 13-18; Ayverdi, *Aurupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri IV*, s. 252 vd.; A. Petronotis, "Ottoman Monuments of Arkadia (Tripolis)", *Mélanges Prof. Machiel Kiel* (ed. Abduljelil Temimi), Zaghouan 1999, s. 379-418.

MACHIEL KIEL

TRITTON, Arthur Stanley (1881-1973)

İngiliz şarkiyatçısı.

25 Şubat 1881'de İngiltere'nin Norfolk bölgesinde bir sahil kasabası olan Great Yarmouth'da doğdu. Kasabadaki Protestan (Congregational) kilisesinde din adamı olan babasının hastalığı sebebiyle ailesi beş yıl sonra Wandsworth'a göç etti. Tritton orta öğrenimini Londra'da United Westminster School'da tamamladı. Yüksek öğrenimini Londra Üniversitesi'nde İngiliz dili ve edebiyatı ile (1900) Oxford Üniversitesi Mainsfield College'da teoloji (1906) olmak üzere iki alanda yaptı. Morcombelake kasabasındaki Protestan kilisesinde bir yıl dinî hizmette bulundu. Göttingen Üniversitesi'nde J. Wellhausen'in danışmanlığında iki dönem teoloji çalışmalarını sürdürdü. 1909 yılında Lübnan'ın Bürümmâne kasabasındaki Friends' Mission School'da öğretmen olarak çalıştı. 1911-1916 arasında Edinburgh Üniversitesi İbrânî ve Sâmî dilleri kürsüsünde asistanlık yaptı. Bu arada Aden'de birkaç ay misyonerlik faaliyetinde bulundu. 1914'te Londra Üniversitesi'nde Arap dili ve edebiyatı alanında yüksek lisans derecesini aldı. "The Rise of the Imams of Sanaa" adlı tezile 1918 yılında Edinburgh Üniversitesi'nde doktorasını tamamladı. 1921'de Aligarh Üniversitesi'ne Arapça profesörü olarak tayin edildi.

Encyclopedia of Islam için yazdığı "Aligarh" maddesinde dokuz yıl süreyle çalıştığı bu üniversite hakkında önemli objektif bilgiler yer almaktadır. 1931'de Londra'daki School of African and Oriental Studies'in (SOAS) Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne öğretim üyesi tayin edildi. Farklı statülerde çalıştıktan sonra 1938'de H. Gibb'in ardından profesörlüğe yükseltildi ve bölüm başkanlığına getirildi. 1946 yılında emekliye ayrılmasına rağmen bu kurumda ders vermeyi sürdürdü. Aynı yıl School of African and Oriental Studies'in şeref üyeliğiyle ödüllendirildi, ayrıca kendisine "professor emeritus" unvanı verildi. Emekliliği döneminde School of African and Oriental Studies yanında British Museum'un şarkiyat çalışmaları bölümüne devam etti. Royal Asiatic ve Royal Central Asian Societies gibi kurumların ilmi toplantılarına katıldı. 8 Kasım 1973'te öldü. Özenli ve dikkatli bir öğretim üyesi, istikrarlı bir ilim adamı olan Tritton'un ilmi çalışmalarını derinlikli olmaları çok Arapça, İbrânî ve Süryânîce'den İslâm dini, İslâm tarihi, İslâm eğitim kurumlarından kelâm ve itikadî mezheplerine kadar çok geniş bir alana yayılmaktadır. Konuları ele alma yöntemi tahlil ve yorumlara değil araştırmalarını hassas bir şekilde kaydederek bulgularını tanzim etmeye dayanmaktadır. Konunun aslını gölgeleyecek abartılı ifadelerden kaçınmaya özen göstermiş, bozuk üslûpla yazılan ve gramer hataları içeren bazı eserler hakkında tanıtım ve değerlendirme yazısı kaleme almayı kabul etmemiştir.

Eserleri. 1. *The Rise of the Imams of Sanaa* (Oxford 1925). 2. *The Caliphs and their non-Muslim Subjects* (London: Oxford University Press 1930). Hz. Ömer'in hilâfeti döneminde İslâm topraklarındaki gayri müslim unsurların dinî, sosyal ve kültürel hayatının ele alındığı eser Hasan el-Habeşi tarafından *el-Hulefâ' ve re'â-yâhüm min gayri'l-müslimîn* adıyla Arapça'ya çevrilmiştir (Kahire 1949). 3. *Teach Yourself Arabic* (London 1943, 1947, 1958, 1967). Temel sarf ve nahiv kurallarıyla konuşma dilinde geçen bazı ifade kalıpları ve cümleleri içeren kendi kendine Arapça öğrenme kitabıdır. 4. *Muslim Theology* (Bristol 1947). Kelâm ilminin oluşum süreci, itikadî mezhepler ve bazı kelâm meselelerine dair olan eseri Mehmet Dağ *İslâm Kelâmı* adıyla Türkçe'ye çevirmiştir (Ankara 1983). 5. *Islam: Beliefs and Practices* (London 1951, 1954, 1957, 1962, 1966). Eserde Hz. Muhammed ve Kur'an, İslâm'da ibadetler, hadis ve sünnet, iman